

Տարեկան 10 րուբ., վեց ամիսը՝ 6 րուբ. կը, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կոպ., ամիսը՝ (թիֆլիսում) 1 ր., հատուկ 5 կ.:
Բաժանորդը են գրուած Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ. Редакция «Норъ-Даръ»
կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Իմացարկութիւնը քաջ է ամեն օր (քաղի տօն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարութիւններն ընդունուած են ամեն յեղուկներով: Յայտարարութիւնները բառին 2 կ., լրիկամենի. ամար կը կտրուի:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱԳԼՈՒԹԻՒՆ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՏԱՐԸ

այսու ծանուցանում է ի գիտութիւն պ. պ. ընտրողներին, որ 1902 թուականի հոկտ. 6-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը՝ 10-ին, նշանակուած է Թիֆլիս քաղաքի քաղաքային խորհրդի, չորս տարուայ 1902—1906 տարիների իրաւաւորութեան լրացուցիչ ընտրութիւններն առաջին ընտրողական մասի վերաբերութեամբ՝ երեք իրաւատու և հինգից ութ պակաս իրաւաւորութեան կանգնողներու: Լրացուցիչ ընտրութիւններն կը կատարուին Խորհրդի դահլիճում. մուտքը վերանային փողոցից: Ընտրողներն թող չարհաճեն իրենց հետ բերելու սեպտ. 22-ին տեղի ունեցած ընտրողական ժողովի համար ձեռք բերած արձանագրութեան օրը կընդունուին արկղերն այն ամեն կանգնողներին համար, որոնք առաջին ընտրողական շրջանում քուէարկուելու համար յայտնուել են արկղին իրենց համաձայնութիւնը: Այն անձինք որոնք դեռ չեն քուէարկուել, բայց կը կանգնուին իրաւատու դառնալու համար քուէարկուել, պէտք է բարեհաճեն այդ մասին իրենց ցանկութիւնն յայտնել զբաղուած Թիֆլիսի քաղաքապետին (1033) գլխի պաշտօնակատարին:

3—1

ԲՈՂԱՆԵՐԻ ԹԻՖԼԻՍ

Առաջին օրը. — Թիֆլիսի իրաւաւորութեան խորհուրդը: Բարեկամներ: Մեզ գրուած են. — Աղագրաւոր: Այնքան զարգացող: Դարարի իրաւորութեան: Մաշտոցի նկատմամբ: Թիֆլիսի օպերա: Մամուլի շուրջը: Թող թաղուել իւր իւր. — Ախալքալար: Քաղաքական. — Բուլղարիա: Սերբիա: Գերմանիա: «Նոր-Դար»-ի հետադարձութիւնը: Բանասիրական. — Մի ժամ աղանդներու: Տեղի կ'առնուի: Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս 2 հոկտեմբերի 1902 թ. ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առանց ծառայի, առանց ազգայնի առօրեայ ընտանեկան կեանքը չի կարող իւր կանոնաւոր ընկալելու ունենալ: Գնանք բարգոյնով, ժողովրդի կուլտուրական զարգացման ընկալելու:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԺԱՄ ԱՂԱՔԱԳԼՈՒԹԻՒՆ

Օրը երկուշաբթի էր, մայիսեան դեղնիկ առաւօտեանից մէկը: Նախկին օրուայ անձրևից թնուելու անկի վերջից կ'առնուէր իւր իւր ծառայող ծառ, ծաղիկ, արտ ու գալաւ: Աղանդների սպիտակ հողով ծածկուած լանջերի վրայ երևացող փունջ-կանաչները հանդարտ տարուբերում էին գեփուրից: Բարձրագին լեռան սուր ծայրը նոր էր սկսում արեգակի շողերով ոսկեղօծուիլ, որ հս քայլերու ուղղեցի գեփի Կողբի աղանդների սարի գլուխը, որի ստորոտում բացուած խոր պարիսպի մէջ աշխատում են հարկւրաւոր բանուորները: Ինչ հետ գիւղիցը գուրս էր եկել կարճ արթնալուքի վրայից սպիտակ կտաւէ շապիկ հագած և մի թաշկինակ էլ զլիւի վրայ երկու շրջանով ամրաբանած աղանդների ծերունի տառիկը (քանուկը), որը շուրջապատ, սրածայր մուրճերն ունի վրայ առած և նախաձաշի համար էլ մի քանի չոր-ցամաք հաց սպիտակ կտաւէ գոտու մէջ կապած՝ գնում էր աղանդներ: Նա գնում էր հանդարտ, կարծես թէ կիսաբուռ մնացած հարսանիքաւոր լինէր, երբեմն

քում, հասարակութիւնների պահանջներն աւելանում է թէ բազմակողմանի են դառնում, դրա հետ էլ աշխատանքի և զբաղմանը բաժանումն անհրաժեշտ է դառնում:

Նոյն է ժամանակ, որ տանը ընտանիքի դուռը և տանտիրիքներ իրենք են իրենց համար կերակուր պատրաստել, իրենց ինքնաբերական մարմին, կարգի բերել և ամեն անայն աշխատութիւն իրենք են կատարել, ինչպէս այսօր այդ տեսնում ենք և հանդիպում խզած ընտանիքներում:

Այժմ քիչ շատ միջոց ունեցողը, նոյն իսկ ոչ-ունեցողը չի կարող իւր տունը կառավարել առանց, գէթ, մէկ ծառայի, առանց մի աղանդի օգնութեան:

Ծառանքներ, աղանդներ, ինչպէս և խոհարարներն այժմեան ամեն մի ընտանիքում անփոխարինելի տեղ են բռնում: Նրանք այժմեան սոցիալ-ընկերական կեանքի մէջ անհրաժեշտ գործոններ են:

Էր նորհում էր ու գլուխն ուտերի վրայ ետ ու առաջ ձգում: Մինչ տառիկը հասաւ աղանդների դուռը, ես բարձրացայ սարի գլուխը և այն տեղից դիտում էի նրան. տեսնում էի թէ ինչպէս նա աղանդների վրայ զիմացը հանելուց յետոյ մուրճերը դիմացը դրեց, այս ու այն կողմը նայեց. երկու բռնով ճակատը, աչքերը, քիթ ու երեքը տորեց ու երեքը դարձնելով գեփի արթնալուքի, մի քանի անգամ խաչ հանեց և մուրճերը նորէն վեր առաւ: մուրճի վրայ մէջը մտնելու և այն տեղ 7—8 ժամ աշխատելու, աղանդների հետ կուռնու, որպէս զի իւր, օրական ապրուստի միջոցը ձեռք բերել և ազդեցիկ էր գալուց իւր, բրնձ, միս խմիչք առնելու համար, սրբիչին չզիմի պարտք չանի: Թէ և շատ անգամ էր ինչ վիճակուել աղանդների բանուորներին տեսնելու իրենց գործին գալիս, սակայն այդ օրուայ իմ տեսած բանուորն ինչ հետաքրքրեց, որովհետեւ թէ ծեր էր և թէ դեռ աղանդներ չմտած արդէն յոգնածութիւն էր ցոյց տալիս: Աղանդների վրայի ոչ բարձր սարից քայլերու ուղղեցի գեփի այն աղանդները, որտեղ մտաւ մեր ծերունի տառիկը: Ծեր հոտայ այրի դուռը, ներսից սառը, խոնաւ օդը խից երեսիս, և մի սառնուտ անցաւ մարմնիս միջով: Հետո մի կտոր մոտ էի վերցրել, որը նախ քան այլը մտնելու վտանգի և մուրճ անցքից

ինչքան էլ որ ուշադրութիւն չդարձնէինք ծառանքի, խոհարարների, մանաւանդ աղանդների վրայ, նրանք ընկերական ընտանեկան կեանքում, թէպէտ անհկառուի, բաւականին և ներգործութիւն ունեն այդ կեանքի վրայ:

Բացի դրանցից կուլտուրայէս զարգացող ժողովրդի հասարակական և ընտանեկան կեանքում յայտնուում են գայեակներ, դաստիարակներ, որոնք ընտանիքներում կատարում են իրենց գերըրոնման, գովաբանութեան, գովաբանութեան անունով, և որոնք նոյնպէս մեր այժմեան ընտանեկան կեանքում պակաս անց չեն բռնում և ունենում են աւելի մեծ ներգործութիւն այդ կեանքի ընթացքի և կազմակերպութեան վրայ:

Ընտանեկան ընտանիքից են գուրս գալիս հասարակութեան անդամները, ընտանիքն է որ անհատի վրայ իւր զորօշմը դնում է և ամենից աւելի ներգործող և առաջին դաստիարակութիւնը (իւր լաւ և վատ կողմերով) մատակարարում ստանում է ընտանիքում—պարզ է, կարծում ենք, ամենքի համար՝ ծառանքի, մանաւանդ դաստիարակների՝ բոննաների, գովաբանութեան ազդեցութիւնն ու նշանակութիւնը:

Բայց տեսէ՛ք թէ մենք ինչ դրութեան մէջ ենք դրել մեզ. մենք ունենք հայ ընտանիքներ, քանի որ հայութիւնն ընտանիքներից է բաղկացած, սակայն չունենք կամ շատ քիչ ունենք հայ ծառանք, իսկ հայ աղանդներն ամենին չունենք:

Ի՞նչու չունենք. չունենք, որովհետեւ հայերը ծառայ լինել չեն ուզում: Նրանք սովորաբար են ուզում

գառնալ. հայ աղանդներն, (քոծ) հօ լափտերով պէտք է որոնել, որովհետեւ հայ են. խեղճ, անյայտ հայ աղջիկը քաղցած մնալը դերադասում է ուրիշի տան աղանդներին անկուղ: Այս կողմից հայերը շատ նման են հրեաներին. և դրա համար է նրանք որ հայերը համարեա թէ, միևնոյն համբաւն ունեն:

Այն հանգամանքը որ ծառան, աղանդները ըստինքեան շատ պիտանի արարածներ են և թէ դրանք իրենց արգարաշխատանքով վատապիտան են իրենց ապրուստը, ուրեմն անպատուաբեր չէ ծառայութիւնը,— դա չէ վրաւում հային:

Եթէ հայ աղանդներ չկայ, պարզ է, որ բոննա կամ գովաբանութեան աւելի դժուար է գտնել:

Զիբաջ Աւետիսի աղջիկը, որ Խարբուլի գիւղի կէս-գասեան դպրոցում այդ-բէն սովորել է և ուսարտան վկայական ունի, ինչպէս լայիկ կանի ու կընայ ուրիշ ընտանիքում... երեսնաներին նայելու, ամօթ է. բայց ամօթ չէ պարսպ չըջելու և ուրիշի՝ թէկուզ եղբոր, ազգականի, հաշուով ապրելու:

Անհրաժեշտ է, որ լինին և հայ բոննան և հայ գովաբանութեան հիմնը— հայ աղանդներ: Քանի որ դրանց պահանջ կայ, հասարակութեան զարգանալով և այդ պահանջը պէտք է որ աւելանայ:

Եւր մի երկրում այս ինչ պլուտուր ինքնաբերական չէ, երբ կարելի է, աշխատում են, արհեստական միջոցով, այդ պտղի սեւը ցանել և խնամելով ստանալ ցանկալի պտուղը:

Ինչու թագայներ և չ'առնենք,

նում և աղի քրտնի կաթիլները, որոնք երբեմն աչքերը, երբեմն բերան էին թափում և երբեմն էլ ցած էին գլուրում նոր ստիքած կզկի վրայով: Այդ գործիւն մէջ մուրճը շարունակ խփում էր աջ ու ձախ, և իւրաքանչիւր խփում մի «հա» էր թափում բերանից: ու գետէ, գուցէ և հարսանքների ասա-կոսէնքիցն էր երկուց կըրում, որ շատին թէ Սաքոն ուտել խմել չ'էին անկողի, բայց աշխատել ու ծերունի բանուորը մուրճը խփելուց զաղարից միայն այն ժամանակ, երբ աղանդներն ստատաղից պոկեց ու գր-ըմ-ի վայր ձգեց: Աղանդների ընկերացը մի օրոտայի արձապակ ընկաւ աղանդների մէջ, Սաքոն էլ ցած իջաւ, վեր առաւ կարճ արկալուղը, վերաբարկի նման ձգեց շարաթիւնը, որով առանց յուսալու մնացած և աղանդներով ծածկուած ու քրտնի մէջ թրջուած շապիկ վրայ և նստաւ հանգստանալու: Մի փոքր հեռուից դիտում էի նրան: Երբ նստեց, մօտեցայ և սովորական ձևով ասի «բարեւ աշողում, Սաքո բիճաւ»:

— Բարեւ, հազար Բարեւ, իմ աչքի, իմ գլխի վրայ եկար: Փառք քեզի, Աստուած. ծերացել եմ, համա կասես թէ հաւա ուժ ունեմ. քարը հինգ էս էր պալիցը *): քցեցի. և անիծուած պալը

որ հայոց կեանքը, հայութիւնը աղանդներ, ծառայ և աւելի բարձր գնալով՝ դաստիարակուհի, բոննա, գովաբանութեան չի ծնում. ուրեմն պէտք է արհեստական միջոցով հայերից ծառաներ, աղանդներ, բոննաներ և այլն մշակել, մեծացնել:

Նրանք, որոնք այս կամ այն բարի գործի համար փողեր են կտակում կամ նա, որ իւր ժամանակը և էներգիան գործ է դնում հասարակական օգտակար գործի վրայ, թէ մէկը և թէ միւրը հայ աղանդներ, բոննաներ և այլն պատրաստելու և առաջ բերելու վրայ հիմէ գործը դնելին իրենց փողը, իրենց ժամանակը և էներգիան, մեծ ծառայութիւն մատուցուած կըլինէին մեր ժողովրդին և այն շատ հայ խեղճ աղջիկներին, որոնք անհրաժեշտ և չքաւորութեան մէջ փշանում և կորչում են:

ՎԻՅՈՒՆ, շնոր-Դար-ի նախընթաց (№ 138) համարի առաջնորդողի վերջերում միտքը աղաւաղող սխալ է սպրտել. լոյս է տեսել: «Եզրուիտների կուրպորատու»-ը կը թմրութիւն» պէտք է կարգաւ:

...Եզրուիտների կուրպորացիա— կը թմրութիւն: Գապարի անսխալականութիւնը— կ'հայտնի ինչ:

ԳՐՈՆԻԿՈՆ

Սեպտեմբերի 29-ին Վրաստանի Էքզարքը զօրքերի և բազմաթիւ ժողովրդի ներկայութեամբ հոգնահանուած է կատարել Ալեքսանդրապոլի մօտ գտնուած այսպէս կոչուած «Գառնուր բուր» վրայ, որ թաղուած են ուսումնական պատերազմի ժամանակ ընկած ուսուցիչները:

— Առաջիկայ տարի մտադրութիւն

կտրելուց էլ հօ մարդի հոգին բերնիցը դուրս ա գալիս:

— Օրական քանի քար ես կտրում, Սաքո բիճաւ:

— Օրական: Օրական տասնհինգ քար: Հըմ, բայց ինչ անեմ, որ շաշխատեմ: Աստուած. Զ. ալիս կեանք տայ, էլի նրանից քիչ մի բան օգտուում: Հընչ Գառնութիւն (որդին) էլ էն մէկէլ հանդուած է տեղ տուել: Նա էլ հիմա լաւ է, համարեա օրական իմ շափ աղ է կտրում ու կրտած քարերն էլ սաղ-սալամաթ դուրս բերում:

Դու այն ասա, Սաքո բիճաւ— օրական երկուսից ինչքան վարձ է հասնում:

— Երկուսով օրական ութ արասի ենք առնում: Մեր հիմ հացի, հիմ չորի, հիմ կիրակից-կիրակի մօի, հիմ էլ մանր-մունր ծախսերին բաւականացնում է: Մենակ հարկի ժամանակներն ենք փողի նեղութիւն քաշում, այն էլ մի կերպ աղէն եօլա է տանում, առանց շահի փող է տալիս, յետոյ աղանդներում աշխատում դուրս ենք գցում: Աստուած հեռու տանի հիմիկուայ ծախսերից. հիմիկուայ ծախսերն էլ հօ ասելիք են դառնել: Առաջ էլի ողորմութիւն էր, սոմարին տալիս էինք քանիցն զկապէի, հիմի վեց արասի են առնում: Ասում են դատարանը գնացող եկից շատ է լինում ցախի, մոմի, նաւթի ու ուրիշ-ուրիշ շատ բաների

*) Պալ անուանում է աղանդների առաստաղը, որտեղից շատ գովաբանութեամբ է կտրում քարը:

7. 9.

100

